

անցեալ եւք զսահմանօք ձեռնադրութեան նախնեաց մե-
րոց: Որչափ բաղմասցին ի մեզ մատղատունկ նուիրեալք
ի կուսակրօնութիւն և ի քահանայութիւն և որչափ յա-
րատեցէ ի մեզ օգի սիմոնականութեան, այնչափ առա-
տասցին չարիք և եկեղեցի մեր սուրբ նսեմացեալ խըրթ-
նացի:

Այսու պատասխանադրութեամբ համարելով զմեզ
անպարտ կաղմալութեան հայրենաւանդ օրինաց և
կարգաց, զառաւելն թողումք ի կամս Վեհիգ:

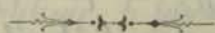
Մաղթելով Վեհիգ զօրանալ Տէրամբ ի շինութիւն
եկեղեցւոյ և ի մխիթարութիւն հաւատացելոց՝

Մնամ խոնարհ աղօթող

Սահակ կարսղիկոս Կիլիկիոյ

1906 Նոյ. 2

Ի Մայրավանս Սսոյ

Վեհաշնորհ և Արքագան Հայրապետից մերոյ և
Մեծի Եպիսկոպոսապետից Տ. Տ. Մկրտչի, Կաթողիկոսիգ
Ամենայն Հայոց, մատչիմք ի խոնարհ համբոյր Սուրբ
Աջոյն նախագահ և անդամակիցքս Կրօնական Ժողովոյ
Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան Պատրիարքութեան
Հայոց Թուրքիոյ.

Տուեալ էիք կոնգակ յատուկ յ12 Սեպտեմբերի տար-
ւոյս ընդ 1155 համարաւ, և ծանուցեալ էիք այնու թէ
ընկալեալ գօլով Ձեր ի կողմանց կողմանց գիրս խնդրուածոց
ի քահանայից և յաշխարհականաց և լուեալ զթշուառ կացու-
թիւն այրիացեալ քահանայից, անօգնական և անտէրունջ
մնացելոց հանգերձ զաւակօք, և գթացեալ Ձեր ի վերայ
սոյնպիսեաց, առեալ էիք ինկատ զխնդրունս կրկին ամուս-
նութեան նոցա, և յանձն առնէիք Կրօնական Ժողովոյ
Պատրիարքութեանս, եթէ հարկ լիցի լսելով իսկ զկարծիս
թեմակալ Առաջնորդաց և Գաւառական Ժողովոց, քննել

զինդիրն և յայտ առնել զտեսութիւնս մեր ի բանիդ, որպէսզի ընկալեալ Ձեր զայնոսիկ և բազդատեալ ընդ կարծեաց այլոց Աթոռոց և Թեմակալաց, կարող լիջիք զոր պատշաճն իցէ և օրէն, տնօրինել և հրամայել:

Քննեցաւ ըստ հրամանիդ ի լիագոյն գումարման Կրօնական Ժողովոյս առաջարկ Վեհաշնորհ Տեառնդ, և խոհական խորհրդակցութեան ետ մեզ առիթս, և ահա թէ զինչ եղեն տեսութիւնք ժողովոյս ի վերայ առաջարկեալ ինդրոյն: Որ ինչ և որչափ ինչ յեկեղեցւոյ պահին և պահպանին իբր օրէնք կամ կանոն, ոչ նովին կերպարանաւ և ծանրութեամբ են որակեալ: Ե ինչ որ տերունեան կամ առաքելական վճռով է հաստատեալ, և է որ յետոյ յիշխանութեանց և իշխանաւորաց եկեղեցւոյ է հրամայեալ, և սրբին դարձեալ կամ յառաջին դարուց անտի գտանին օրինադրեալ, և կամ յետ ժամանակաց կարգադրեալ, և չեն ինչ երկուանք եթէ ոչ ամենեքին այսօրիկ զնոյն ունին նշանակութիւն յառիթս արտօնութեանց և բացառութեանց, զորս իշխանաւորք եկեղեցւոյ կարեն տնօրինել ըստ ներելոյ կամ ըստ պահանջելոյ պարագայից:

Արդ որ ինչ հայի յամուսնական վիճակ պաշտօնէից եկեղեցւոյ, առաքելական օրինօք է հրամայեալ, միանգամ միայն մտեալ գոլ նոցա յամուսնութիւն և ոչ աւելի, յորմէ աստիճանէ և իցեն, որպէս յայանի և յատակ ցուցանեն Բանք Առաքելոյն Պօղոսի, «Սարկուադք, ասէ, լինիցին միոյ կնոջ այր», և դարձեալ թէ «Կացուսցես երիցունս, եթէ ոք անարատ իցէ, միոյ կնոջ այր», և դարձեալ թէ «Պարտ է եպիսկոպոսին անարատ լինիլ, միոյ կնոջ այր» (ա, Տիմ. Գ. 12, Տիտ, ա, 6, ա. Տիմ. Գ. 2): Բանք արդարեւ Բացայայտք, զի որպիսի և մեկնաբանութիւն կամ լիցի տալ միակին լինելոյ պաշտօնէիցն, միշտ հաստատուն մնաօցէ պայման հիմնական միանգամ միայն մտեալ գոլոյ նոցա յամուսնութիւն: Եւ զայդ ևս քան զիս հաւաստեմք ի համեմատութենէ զոր դնէ Առաքեալն ընդ մէջ նուիրեալ արանց և նուիրեալ կանանց, օրինադրելով վասն նուիրեալ այրեաց թէ «Այլ ընդ այրիս անուանեսցի, միոյ առն կին

լեալ» (Ա. Տիմ. ե. 9)։ Եւ այս ցուցանէ թէ ոչ զերկուս կամ զերիս միանգամայն ունելոյ խօսի Առաքեալն, զի եթէ բազմակնութիւնն ներեալ էր ի հին օրէնս, այլ ոչ երբէք բազմայրութիւնն, որով և յայտնապէս զերկրորդ ամուսնութենէ այրեաց իմացեալ լինին առաջին բանքն։ Արդ եթէ յառաջ քան զնուիրումն յաստուածային պաշտօն, չէր ներեալ արանց կրկին ամուսնացեալ գոլ, զիմրդ հնար իցէ զկնի նուիրելոյն առնել զայդ, և զառաքելականն առ ոչինչ համարել բացայայտ օրինադրութիւն։

Որ ինչ յեկեղեցւոյ հիմնական է և էական և նախնական և առաքելական, յայտ անտի է զի չէ այն տարբերեալ ի բաժանեալ եկեղեցիս, և նոյն ընդհանուր և անխախտ սկզբունք, պահին առ ամենեւին, թէպէտ անջատեալք յերեւոյց։ Մի յայդպիսեաց աստի է և այս՝ յԱռաքելոյն հրամայեալ կանոնս, զի ի սկզբանէ անտի եկեղեցւոյ մինչև ցմեր աւուրս, ընդ ամենայն դարս և ընդ ամենայն եկեղեցիս, անաղարտ գտանի պահեալ օրէնքն, որ արգելու պաշտօնէից նուիրելոց՝ միւսանգամ մտանել յամուսնութիւն զկնի ձեռնադրութեանն։ Հնօրեայ եկեղեցիք յունադաւանք և ասորադաւանք և ամենայն ստեղծեալ բաժանմունք նոցա, համամիտ են ընդ մեզ ի բանիս։ Իսկ լատինադաւանք թէպէտ անդրադոյն ևս յառաջեալ զամուսնացեալն խափանեալ են եկեղեցականութիւն, այլ յընդունիլն զայրիս ի ձեռնադրութիւն՝ համաձայն գտանիւն արևելեայցս համօրէն։ Նորադանդք միայն, կարծեցեալ բարեկարգութեանց քմածին հնարիչք, այլազգ վարին ի բանիդ, այլ քաւ ուղղափառ և Առաքելական Սուրբ եկեղեցւոյս մերոյ ի նորաստեղծ նորադանդիցն ուսանիլ զառաքելական կանոնս։

Արդ եթէ եկեղեցական կանոնք և հնաւանդ ընթացք՝ չընդունին ի ձեռնադրութիւն զայրիս կրկին ամուսնացեալս, և մինչև իսկ զմիանգամ ամուսնացեալս ընդ այրի կանանց, և ոչ իսկ ներեն կուսակրօն ձեռնադրելոց ամուսնանալ զկնի ձեռնադրութեան, զիմրդ հնար լիցի զձեռնադրեալ այրիս արտօնել յերկրորդ ամուսնութիւն։ Զնշեցո՞ւք ար-

դեօք և ի Մաշտոցէ ձեռնադրութեան ղխորագիրն բացայայտ որ կայ ի սկիզբն կիսասարկաւագութեան. «Մինչև ցայս վայր կարէ ամուսնանալ որ զչորս աստիճանն ունի» իսկ ի հինգերորդէն և անդր ոչ կարէ, զի ոչ գոյ հրամանս ցայտնի ուրեմն է, թէ արտօնութիւն երկրորդ ամուսնութեան այրիացեալ քահանայից, վերիվայր առնէ զառաքելական պատգամս, զտիեզերական եկեղեցւոյ օրէնս, և զընդհանուր յարմարութիւն կանոնաց ուղղափառ և Սուրբ Եկեղեցւոյս մերոյ:

Եւ մի լիցի ղխտութենէ օրինացն գանգատս յարուցանել, զի օրէնք ամենայն յիսկութեան անդ իւրեանց զանհատիցն կաշկանդեն զաղիկամի գործողութիւնս, և չներեն ըստ շնչելոյ հաճոյից և ըստ շարժելոց քմացն գործել, այլ կերպս և ձևս և կողարս և սահմանս դնեն ի վերայ, զի նուազելով մասնաւորին աճեսցի ընդհանուրն, և զի բարին հասարակաց, օգուտն բազմութեան, վստահութիւնն հանրութեան, ի չափաւորելոյ անտի հաճոյից և քմաց անհատիցն եկեսցեն յարդիւնս: Իսկ օգուտն մեծ և վստահութիւնն հանրային ծագի ի բանիդ ի նուիրականութենէ անտի նուիրեալ պաշտօնէին, որ այնու իսկ զի զրկանաց արկանէ զանձն ընդ ծանրութեամբ, դժուարութեանց յանձն առնու զբռն, յաշխարհայնոց և ի մարմնականաց քեցէ զանձն, նովին իսկ զգենու զհոգեւորականութեանն պատիւ, և երեւի յաչս ժողովրդեան բարձրագոյն և առաւելագոյն ինչ քան զհասարակ մարդ կան աստիճանս: Արդ եթէ սկզբունք զրկման, որ յամենայն պարագայս զոյգ ընթանան ընդ եկեղեցական կենաց, ի նմին իսկ ամուսնական և ընտանեկան կենցաղի ունին ղիւրեանց նշանակութիւն, զիմրդ մարթացին ի մոռացօնս անկանիլ ի կացութիւն այրիացելոց, և նոյն ազատութիւն տացի եկեղեցականաց, որ իբր ի բազումս մեղադրանաց և ծաղուլինի պատճառ ի վերայ աշխարհականաց:

Այլ է ինչ ևս քան զևս ծանրագոյն ի մասինդ: Եթէ ունիցիմք տալ արտօնութիւն այրիացեալ քահանայից մտանել յերկրորդ ամուսնութիւն, տալ տացուք և զարտօնու-

թիւն, սրտնելոյ, պատրաստելոյ, հրապուրելոյ, բազդատելոյ, քննելոյ և ընտրելոյ զերկրորդ կանայս, միով բանիւ կատարելոյ զամենայն պայմանս զորս աշխարհ իմանայ և ներէ ընդ անուամբ սիրահարութեան: Ներեսցո՛ք արդեօք քահանայից մերոց սքեմաւ և նուիրագործութեամբ հանդերձ, յայսպիսիս զբաղիլ օրինաւորաբար, յեկեղեցիս և ի տունս տարածել զզննութիւնս իւրեանց և զհետապընդութիւնս, և որք աւանդատէրն են գաղանկաց որտից և խոստովանահարք են կանանց և օրիորդաց, կարող լինին վարիլ ազատութեամբ զոր ունին հետապնդողքն ամուսնութեան, զոր պարտէաք ներել նոցա եթէ ազատ լինէին օրինաւորապէս հետամուտ լինիլ յերկրորդ ամուսնութիւն: Եւ սրպիսի անտեղութիւնք և գայթակղութիւնք չունէին յառաջ գալ օրինօք, եթէ օրէնքն չարդելուին նոցա զերկրորդն ամուսնութիւն: Կարի մեծ է ուրեմն տարբերութիւնն ընդ ամուսնական կենցաղ կազմեալ վաղագոյն և ընդ կենցաղ ամուսնական կազմելի ի նորոյ, և իմաստութեամբ մեծաւ հրամայեցին առաքեալք և օրինագրեցին եկեղեցիք և արդելին բացարձակապէս զերկրորդ ամուսնութիւն այրիացեալ քահանայից, զոր և անխախտ պահեացցարդ մերս Ս. Եկեղեցի առանց իրիք բացառութեան: Աստանօք և ոչ իսկ յիշատակութեան արժանի համարիմք զառաջարկեալն յոմանց բան, զայրիացեալսն ի քահանայից ընդ այրիացեալ երիցահեաց արածնել յամուսնութիւն, զի ծագու են արդարեւ բանքդ, բռնագատեալ ընտրութեամբ մտանել ումէք յամուսնութիւն:

Այլ մի տարագէտ թուեցի եթէ ի դէպ դատեցուք քննել, թէ քանիք արդեօք իցեն, որոց ի շնորհս փոյթ է ոմանց քակել զհնաւանդն և զնախնական կանոն: Արդ նոյն իսկ ամբողջական թիւ քահանայից նուազագոյն լնչ է ի համեմատութիւն թուոց հանրութեան աղգիս, և այլիք ի նոսա ոչ երբէք գտանին լինիլ մեծամասնութիւն, և յայրիս անդ նուազագոյնք յոյժ՝ որք տակաւին ի հասակի վերտին ամուսնութեան գտանիցին, զի և ի մէջ աշխարհականաց նուազագոյնք յայրեաց փութան կամ՝ պատշաճ

համարին մտանել յերկրորդ ամուսնութիւն: Իսկ ի մէջ այնոցիկ, որ ի հասակի կրկին ամուսնութեան իցեն, քանիք իցեն որ գտանիցին յօժարակամք ի նոյն, զի ոմանց սրտին միջոցը արտաքինը, այլոց փափաք և գրգիռ, և ոմանց դարձեալ ազդէն պատկառանք և կարծիք ժողովրդեան, եթէ նախապաշարեալ իսկ համարիցին այնոքիկ: Ուրեմն սակաւուց ոմանց և յոյժ սակաւուց միայն յայրիացեալ քահանայից անտի լինէր օգտիլ արտօնութեամբն, եթէ ուրեք երբէք հնար լինէր ներել նոցա զերկրորդ ամուսնութիւն, և վասն յոյժ սակաւուց ոմանց, օրէն իցէ արգեօք քակել քանդել զառաքելականն և զնախնականն կանոն, մինչ լծաստունն իսկ խիթալի ասէ գոյ, քակել զցանկ հայրենի:

Այլ զինչ վասն թշուառացեալ եղկելեացն, եթէ իցեն իսկ յոյժ սակաւութիւք, որք որպէս ի կոնգակի անդ յիշատակին, գտանին այրիացեալք և անտէրունջք բոլորովին զաւակօք հանդերձ: Նախ զի, եթէ ոչ յանհնարից, գոնեա ի յոյժ հազուադէպ պատահմանց լիցի չունել այսպիսեաց մայր կամ քոյր, սկեսուր կամ քենի, հօրաքոյր կամ մօրաքոյր, որ զխնամս զաւակացն յանձանձիցէ: Այլ եթէ և այս գիւրութիւն պակասիցի այնպիսոյն, և յանձն իւր զգայցէ փոյժ և գրգիռ ամուսնութեան, եկեղեցին մեր ոչ բռնադատէ երբէք զնա ի զրկումն ամուսնութեան, միայն թէ չներէ նմին ի կարգի քահանայութեան մնալ, և ընդ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ համարիլ, զի պաշտօն ոչ յիրաւանց է այլ ի շնորհաց, և եկեղեցին ունի կատարեալ իշխանութիւն, պայմանս գնել և կանոնս օրինադրել վասն իւրոց պաշտօնէից, և զկենցաղ նոցա և զայլ հանգամանս պարտաւնդել յամենայնի և ըստ թմենայնի: Ոչ որ բռնադատի մտանել ի պաշտօն, և որ մտանեն ի նոյն յօժարութեամբ, յանձն առնու զպայմանս նորին: Եկեղեցին մեր ոչ երբէք զլատինացն ընկալու կանոն, որք անհնարին վարկանին զձեռնադրելոցն ամուսնութիւն և առ ոչինչ գրեն եթէ պատահիցին իսկ: Եւ ոչ իսկ ի նախատինս և յարհամարհանս ուրուք գրեցի, եթէ վարիցի որ տգա-

տութեամբն՝ զոր ետ Պօղոս ամուրեաց և այրեաց առ հասարակ, «Ապա թէ ոչ ունիցին ժոյժ, ամուսնացին», (ա. Կորնթ. է. 9). միայն թէ մի յաւակնեացին այլ ևս համարիլ ընդ պաշտօնեայս եկեղեցւոյ, զի եկեղեցին, որպէս և այլ ամենայն իշխանութիւնք առհասարակ, իրաւունս ունին, որպէս ասացաքն և ասեմք դարձեալ, հրամայել և օրինադրել պայմանս և կանոնս վասն հանգամանաց և վասն կենցաղի պաշտօնէից իւրեանց:

Կրօնական ժողով Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան Պատրիարքութեան Հայոց Թուրքիոյ, ուշի ուշով քննեալ զառաջարկեալ խնդիրդ, և առաջի աչաց կալեալ զառաքելական պատգամս, զընդհանուր եկեղեցւոյ օրէնս, զմերոյս եկեղեցւոյ զանխախտ կանոնս, զհամեմատութիւն կարգաց և պատուիրանաց ընդ իրեարս, զանտեղի հետեանս ակնհարե երևեալս, զտիրող կարծիս հաւատացեալ ժողովրդեան, զիրաւունս եկեղեցւոյ ի վերայ պայմանաց պաշտօնէից, զկարի սակաւ թիւ անկելոյն ընդ դժուարութեամբ, և զանուղղակի դիւր ընծայեալն սակաւուցն ըստ ներելոյ հանգամանաց, յայն յանգեցաւ կարծիս՝ եթէ խնդիր տարագէտ է որ վասն ամուսնութեան այրիացեալ քահանայից յարուցաւ ի վերջնուս, և այն յաւէտ յայնպիսեաց՝ որոց երկիւղած պատկառանք առ եկեղեցին և առ կանոնս նորին՝ չերևին գոյ զօրաւորք:

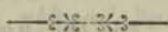
Այլ Վեհի Ս. Օծութեանդ կոնդակ առաջարկի և հարցումն կարծեաց և տեսութեանց, մեծաւ խոհականութեամբ էր գրեալ, և օգտակար հանգիսացեալ յոյժ, իբր զի առիթս ընծայէր կարևոր լուսաբանութեանց և համաձայն ընթանայր եկեղեցական սովորութեանց, և զառաջս առնոյր դիւրաւ դժպէի պարագայից, որք կարէին սպրդիլ Իցիւ թէ և յամենայն իսկ առիթս հաճէր Վեհաշնորհ Հայրապետդ զնոյն հրամայել կանոն գործոց, և զգլխաւոր աթոռոց առնուլ զկարծիս, որով ժողովական որոշմանց վերանորոգին ընթացք, երբ պարագայք ժամանակին չներեն դիւրաւ եպիսկոպոսաց և վարդապետաց և գլխաւորաց կամ ներկայացուցչաց ժողովրդեան գումարիլ ի միւ Որչափ

ինչ լսեմք և գիտեմք, ոչ տարբեր ինչ են կարծիք և այլոց մեծաց և գլխաւոր աթոռոց, որք առաքելական և առաքելաւանդ շաւղովք ընթանան: Նոյն եղև և Առաքելական Սրբոյ Եկեղեցւոյս առաքելահիմն աթոռոյդ երջանկայիշատակ Գահակալացն գործ և հրաման, և նոյն լիցի անշուշտ և Աստուածարեալ Կաթողիկոսիդ Ամենայն Հայոց կանոն գործոց անյեղլի: Եւ եկեղեցիս մեր Սուրբ և ուղղափառ որ ի պէսպէս վիշտս և հալածանս, ի տազնապս և տառապանս նահատակեալ, իւրոյ նախնական հաւատոյն և իւրոյ հնաւանդ կանոնաց պահպանութեամբ մնաց ցարդ հաստատուն, զնոյն պահեցէ և առյապայն զշաւիղ գործոց և վայելեցէ զարդիւնս բարեաց:

Մատչիմք վերստին ի համբոյր ս. աջոյդ և ի հայցուած օրհնութեանդ և եմք Վեհաշնորհ Հայրապետիդ մերոյ, խոնարհ որդիք.

Մաղաքիա արքեպիսկոպոս Պատրիարք Կ. Պօլսոյ

Մետովք արքեպիս. Սիւրիասեան	Գրիգորիս արքեպ. Յովհաննէսեան
Վահրամ եպիսկոպոս Մանկունի	Գաբրիէլ եպիս. Ճեվանիրեան
Մովսէս եպիս. Կեօմրիւքեան	Ղեւոնդ վարդ. Դուրեան
Գրիգորիս վարդ. Պալաքեան	Տէր Կարապէտ Սեքեանց
Սահակ քնն. Տէր Սարգսեան	Միքայէլ Բահանայ Աւետեան
Կարապէտ Բահանայ Սանսալեան	Գրիգոր Բահանայ Ճեպեանեան
Հմայեակ Բահանայ Էփեքեան	

Նորին Սրբազնագոյն Օծուքիւն

Վեհ. Տ. Տ. ՄԿՐՏԻՉ ԿԱԹՈՒՂԻԿՈՍ ամենայն Հայոց
 եւ Ծայրագոյն Պատրիարք համազգացիան Մայր-Աթոռոյ
 ի Ա. Էջմիածին

ԱՍՏՈՒԱԾԱՐԵԱՆՆ. Ս. ՀԱՅՐԱՊԵՏ

Ընկալեալ զԿոնդակ Վեհ. Ս. Օծութեանդ ընդ համարաւ 1156, և տեղեկացեալ Բարձր հրամանաց Վեհապետիդ, կոչեցաք զԵպիսկոպոսունս և զԾայրագոյն վարդա-